

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelnny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Karolina Ćwik, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, (j. francuski), Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2017

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk Istnienie pierwszym aktem bytu	13

Rozprawy i artykuły

Richard Kalka Structure metaphysique de la relation chez Thomas d'Aquin.....	29
Karolina Ćwik Wpływ wcielenia Słowa na rozumienie wszechmocy Boga w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.....	47
Izabella Andrzejuk Kontemplacja i poznanie <i>per raptum</i> . Tomaszowe źródła rozumienia istoty doświadczenia mistycznego.....	59
Michał Zembrzuski Tomaszowy argument „z blokowania” za niematerialnością działań intelektu.....	77
Artur Andrzejuk Struktura bytu w <i>Summa contra Gentiles</i> Tomasza z Akwinu.....	99
Ewa A. Pichola Realizm fenomenologiczny Dietricha von Hildebranda wobec realizmu metafizycznego św. Tomasza z Akwinu.....	121
Izabella Andrzejuk Tomaszowe rozumienie przyjaźni jako <i>amicitia</i> i <i>caritas</i> . Człowiek w relacjach z Bogiem i z drugim człowiekiem.....	133
Marcin Karas Z dziejów arystotelizmu chrześcijańskiego w Polsce. Porównanie kosmologii św. Tomasza z Akwinu i ks. Benedykta Chmielowskiego.....	153
Tomasz Pawlikowski Mistyki i działacz religijny w ujęciu ks. Aleksandra Ułowicza.....	167
Jan Pociąg Relacja materii i ruchu w ujęciu Tadeusza Wojciechowskiego i Alberta Mitterera	189
Kingsley Ch. Ekeocha The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Sprawozdania i recenzje

Jakub Kośka

Sprawozdanie z Sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w 743 rocznicę jego śmierci pt. „Tomasz z Akwinu: wczoraj - dziś - jutro” 233

Michał Zembrzuski

Sprawozdanie z sympozjum naukowego „Tomizm konsekwentny” ku czci Profesora Mieczysława Gogacza w dziewięćdziesięciolecie jego urodzin 239

Izabella Andrzejuk

Recenzja: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016, stron 216 243

Artur Andrzejuk

Filozoficzna etyka z *Summy teologii* (jeszcze raz) po polsku [Recenzja przekładów W. Galewicza] 249

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, stron 520 261

Artur Andrzejuk

Recenzja: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, stron 366 267

Artur Andrzejuk

Recenzja: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”, Warszawa-Radzymin 2017, stron 566 275

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł M. Świącki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, stron 216 279

Artur Andrzejuk

Tomizm biblijny [Recenzja dwóch przekładów komentarzy do *Corpus Paulinum*]. 283

Jacek Grzybowski

Analityka i tomizm. Czy możliwości mogą mieć akty? Wokół książki Michała Głowiaki *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2016, stron 380) 293

Tomasz Pawlikowski

Recenzja: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 316 299

Michał Zembrzuski

Recenzja: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warszawa 2015, stron 136 303

Michał Zembrzuski

Recenzja: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warszawa 2014, stron 195 311

Michał Zembrzuski

Recenzja: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608 315

Natalia Herold

Recenzja: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 328..... 321

Polemiki i dyskusje

Mateusz Penczek

Kilka uwag polemicznych w odpowiedzi na recenzję mojej książki *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Nota o autorach.....345

Table of Contents

Editorial.....	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk Existence as the first act of being	13

Dissertations and articles

Richard Kalka The metaphysical structure of relation by Thomas Aquinas	29
Karolina Ćwik Influence of Incarnation of the Word of God on understanding God's omnipotence according to St. Thomas Aquinas.....	47
Izabella Andrzejuk Contemplation and cognition <i>per raptum</i> . Thomas's sources of understanding the essence of the mystical experience	59
Michał Zembrzuski Aquinas's impediment argument for the immateriality of the intellect.....	77
Artur Andrzejuk Structure of being in <i>Summa contra Gentiles</i> by Thomas Aquinas	99
Ewa A. Pichola Dietrich von Hildebrand's Phenomenological Realism in Discussion with St. Thomas Aquinas' Metaphysics	121
Izabella Andrzejuk The Thomas Aquinas' Understanding of Friendship as <i>amicitia</i> and <i>caritas</i> . The Man's Relations with God and with other Man.....	133
Marcin Karas From the History of Christian Aristotelianism in Poland. Comparisons of Cosmology St. Thomas Aquinas' and Fr. Benedict Chmielowski.....	153
Tomasz Pawlikowski Mystic and religious activist in the view of Aleksander Usowicz CM	167
Jan Pociąg Albert Mitterer's and Tadeusz Wojciechowski's Concepts of the Interdependence of Matter and Motion	189
Kingsley Ch. Ekeocha The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Reports and Reviews

Jakub Koška

The Report of the Symposium in Honor of St. Thomas Aquinas, 743th Anniversary of his Death. 'Thomas Aquinas: Yesterday – Today – Tomorrow' 233

Michał Zembrzuski

The Report of the Symposium „Consequential Thomism” Dedicated to Professor Mieczysław Gogacz in the Ninety Years of His Birth 239

Izabella Andrzejuk

Review: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2016, pp. 216..... 243

Artur Andrzejuk

Philosophical Ethics in *Summa theologiae* (Once Again) in Polish. [Review of W. Galewicz Translations] 249

Artur Andrzejuk

Review: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, pp 520..... 261

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2015, pp. 366..... 267

Artur Andrzejuk

Review: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”, Warsaw-Radzymin 2017, pp. 566..... 275

..Artur Andrzejuk

Review: Paweł M. Świącki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, pp. 216..... 279

Artur Andrzejuk

Biblical Thomism. [Review of Commentary in *Corpus Paulinum* Translations] 283

Jacek Grzybowski

Analytic and Thomism. Can potentials have acts? Around Michał Głowala Book *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Breslau 2016, pp. 380)..... 293

Tomasz Pawlikowski

Review: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 316..... 299

Michał Zembrzuski

Review: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warsaw 2015, pp. 136. 303

Michał Zembrzuski

Review: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warsaw 2014, pp 195..... 311

Michał Zembrzuski

Review: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608..... 315

Natalia Herold
Review: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 328..... 321

Controversy and Discussions

Mateusz Penczek
Some Polemical Remarks in Response to the Review of My Book *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Note about authors..... 345

Recenzja

Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*,
Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, stron 366.

Obszerna monografia zatytułowana *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, wydana w Krakowie w 2015 roku, składa się oprócz *Wstępu*, *Zakończenia*, *Bibliografii*, *Indeksu*, dwustronicowego streszczenia w języku angielskim, z czterech nierównych rozdziałów. Pierwszy, najobszerniejszy, bo liczący aż 118 stron, zatytułowany jest *Ogólna charakterystyka filozofii tomistycznej*. Rozdział drugi, liczący 92 strony, poświęcony jest omówieniu stosunku tomistów polskich do problemu relacji nauk szczegółowych i filozofii. Rozdział trzeci, liczący zaledwie 18 stron, dotyczy wykorzystania w tomizmie dorobku nauk formalnych, przede wszystkim logiki i metodologii. Rozdział czwarty, zajmujący 60 stron książki, mówi o relacji tomizmu do różnych nurtów filozofii współczesnej, przede wszystkim zaś fenomenologii.

Już z tego obrazu struktury książki widać, że problemowi stosunku do nauk empirycznych (rozdział II) poświęcono więcej miejsca niż pozostałym tematom wziętym razem (rozdziały III i IV). Gdy się ponadto zważy, że rozdział pierwszy w znacznej mierze dotyczy także problemu stosunku filozofii do nauk szczegółowych i jest wyraźnie konstruowany z perspektywy sporu o ten stosunek, to zachodzi kolejne pytanie, czy tytuł książki jest adekwatny do jej treści. W wyniku jej lektury bowiem dochodzi się do wniosku, że głównym problemem tomizmu w Polsce w ciągu ostatnich siedemdziesięciu lat był stosunek filozofii tomistycznej do nauk szczegółowych. Wydaje się, że to przesada. Różne tematy dominowały w różnych środowiskach i w różnym czasie: stosunek filozofii tomistycznej do teologii i re-

ligii (problem filozofii chrześcijańskiej), problem interpretacji istnienia (spór między tomizmem tradycyjnym i egzystencjalnym), stosunek do fenomenologii Romana Ingardena (uwzględniony przez ks. Mikuckiego) angażował tomistów lubelskich, czyli najsilniejszy ośrodek tomizmu w Polsce, przez kilka powojennych dziesięcioleci. Dyskusje z marksizmem nie były tak sielankowe i drugorzędne, jak mamy to przedstawione na s. 269-272, wreszcie rola logiki, a szczególnie metodologii w precyzowaniu filozofii była czymś niezwykle ważnym i charakterystycznym dla tomizmu w Polsce (właśnie z powodu ataków marksistów, zarzucających tomizmowi, że jest ideologią podporządkowaną teologii katolickiej). Dodać warto, że „wielcy mistrzowie” – Gilson ze swoją teorią filozofii chrześcijańskiej i Maritain z twierdzeniem, że Bóg bardziej dba o zbawienie rodzaju ludzkiego niż skrupuły metodologów – nie przychodzili tu Polakom z pomocą.

Niezależnie od tych uwag trzeba zauważyć, że Autor miał wyraźny problem z zapanowaniem nad treścią książki. Świadczą o tym nie tylko znaczne dysproporcje w wielkości rozdziałów (118 i 18 stron), ale także szereg powtórzeń w rozdziałach II, III i IV tego, co już było powiedziane w rozdziale I. Sam Autor zresztą często to zaznacza zapowiadając coś, co będzie jeszcze omawiane lub przypominając to, co już było wspomniane. Wygląda tak, jakby książka powstała z dwóch niezależnych tekstów (rozdział I i II), a następnie dopisano do niej rozdziały III i IV.

Problemem rozprawy są także ramy czasowe podejmowanych w niej zagad-

nień. Autor pisze we *Wstępie*, że chodzi o okres „po II wojnie światowej do chwili obecnej” (s. 10). Książka ma datę 2015 rok, ale opisywane w niej sprawy z reguły nie przekraczają cezury lat osiemdziesiątych XX wieku, a wykorzystana literatura, poza nielicznymi wyjątkami, nie przekracza granicy 2010 roku. Może więc bezpieczniej było zamknąć opisywany okres jakąś wcześniejszą datą?

Bardzo dużą część bibliografii (kilkadziesiąt pozycji) zajmują hasła z jednotomowego *Leksykonu filozofii klasycznej*, zredagowanego przez Józefa Herbuta (Lublin 1997), oraz z wielotomowej *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* (Lublin 2000-2009; Autor nie dotarł natomiast do dwutomowej *Encyklopedii Filozofii Polskiej*, Lublin 2011). Tak duży nacisk na źródła encyklopedyczne przekłada się na styl pisarski ks. K. Mikuckiego – sprawozdawczy i faktograficzny – a także na taką treść znacznych partii rozprawy, co przenosi nas już do tematu jej merytorycznej zawartości.

Książka ks. K. Mikuckiego jest zasadniczo – w moim przekonaniu – prezentacją kontrowersji, jakie zachodziły między tomizmem egzystencjalnym i tomizmem łowańskim w Polsce w II połowie XX wieku, przedstawioną z pozycji tezy o nieautonomiczności filozofii w stosunku do nauk szczegółowych, co charakteryzowało tomizm łwański i to w jego bardziej radykalnej postaci.

Podjęte badania nad polskim tomizmem powojennym ks. dr K. Mikucki usytuował we właściwej perspektywie, zauważając w pierwszym zdaniu swojej książki (s. 9), że był to jeden z czterech głównych nurtów filozoficznych w omawianym okresie, obok szkoły lwowsko-

-warszawskiej, fenomenologii Romana Ingardena i urzędowego marksizmu. Autor umieszcza tomizm (w różnych jego odmianach) w tym „otoczeniu filozoficznym”, ciekawie pokazując stosunek tomistów do innych koncepcji filozofii i ewentualne relacje z nimi nawiązywane. Jest to o tyle interesujące, o ile ten stosunek i relacje były różnorodne. Od całkowitej i zrozumiałej negacji marksizmu i leninizmu, przez problematyczne i szeroko dyskutowane związki z filozofią podmiotu, po dość szerokie wykorzystywanie na gruncie polskiego tomizmu osiągnięć logicznych i metodologicznych szkoły lwowsko-warszawskiej. Wszystkie te tematy są w książce zarysowane. Autor zgromadził ogromny materiał erudycyjny. Rozmiary tak sformułowanego tematu jak i wspomnianej erudycji przekraczają znacznie objętość obszernej nawet książki. Dlatego niektóre – zdawałoby się ważne – tematy są w niej tylko dotknięte lub sygnalizowane, np. sprawa wewnętrznych doprecyzowań w tomizmie, główny problem tomizmu egzystencjalnego (teoria *esse*) na tle tomizmu tradycyjnego i lowańskiego oraz wiele innych. Autor w pełni zdaje sobie z tego sprawę pisząc w *Zakończeniu* (s. 329): „Przedstawiony temat nie spełnia roli pełnego i wyczerpującego opisu charakterystyki filozofii tomistycznej oraz zasadniczych kierunków jej rozwoju”. Książd Mikucki skupia się głównie na relacjach tomizmu ze wspomnianym „otoczeniem filozoficznym” i starannie bada jego oddziaływanie na sam tomizm. To otoczenie, to według niego, przede wszystkim nauki empiryczne, nauki formalne i filozofia podmiotu.

Wspomniano już, że z powodu bardzo szerokiego zarysowania tematu, w książce dominuje faktografia filozoficzna i styl niemal sprawozdawczy. Trzeba koniecznie dodać, że wszystko to jest bardzo starannie dokumentowane w przypisach, które niekiedy zajmują znaczą część strony, mimo że tylko z rzadka znajduje się tam coś innego niż noty bibliograficzne. Pokazuje to ogrom podjętej i wykonanej pracy intelektualnej. Zwłaszcza że niektórzy omawiani filozofowie studiowani byli bardzo gruntownie. Dotyczy to przede wszystkim Kazimierza Kłósaka, Mieczysława A. Krąpca, Stanisława Kamińskiego, Stanisława Kowalczyka, Andrzeja Bronka, Antoniego B. Stępnia, Edmunda Morawca, Mariana Jaworskiego, Zofii J. Zdybickiej, Anny Lemańskiej.

Zarówno ten szeroko – moim zdaniem zbyt szeroko – zakrojony temat, jak i ogrom zebranego materiału zmuszał Autora do selekcji podjętych problemów. Pewnym pomysłem było skupienie się – o czym już wspomniano – na relacjach filozofii tomistycznej z innymi naukami filozoficznymi i niefilozoficznymi. Jak każdy wybór także i ten może być dyskusyjny i powodować nie tylko niedosyt, ale pytania o realizację samego tematu. Książka *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej* skłania do postawienia szeregu takich pytań.

We *Wstępie* książki ks. Mikucki pisze, że jego „praca dotyczy dwóch głównych problemów filozofii tomistycznej: jej ogólnej charakterystyki oraz najważniejszych kierunków rozwoju w Polsce po II wojnie światowej” (s. 9-10), przy czym rozwój ten polega na „często dyskutowanej kwestii jej modyfikacji, uwspółcze-

śnienia, udoskonalenia za pomocą osiągnięć nauk empirycznych, formalnych oraz współczesnych kierunków filozoficznych”. Natomiast Autor nie podaje celów swoich badań, nie formułuje żadnych hipotez badawczych, a czytelnik musi się więc domyślać jego intencji. Ten domysł już zasygnalizowano – jest nim przedstawienie dziejów tomizmu w Polsce powojennej z perspektywy sporu tomistów lowańskich z tomistami egzystencjalnymi. Wśród lowanistów na czoło wysuwa się Kazimierz Kłósak, a kontynuują jego dzieło następujący filozofowie: Mieczysław Lubański, Szczepan Ślaga, Anna Lemańska i inni. Wśród tomistów egzystencjalnych niepodzielnie panują Mieczysław Krąpiec i Stanisław Kamiński, choć przywoływani są też inni. Trzeba uczciwie przyznać, że jest to właściwy wybór, a partie książki poświęcone temu problemowi (rozdział II) stanowią naprawdę ciekawe i oryginalne opracowanie. Mniej oryginalne, a wręcz, jak już wspomniano, sprawozdawcze są pozostałe części książki. Rozdział I, mogący stanowić osobne, dość encyklopedyczne opracowanie, nie wnosi wiele nowego do znanej już i opracowanej wielokrotnie historii polskiego tomizmu, wyróżnia się może ciekawym przedstawieniem stosunku tomistów do „otoczenia filozoficznego”, w którym się znaleźli w Polsce po wojnie. Autor nie zdecydował się na żadne ściślejsze zdefiniowanie tomizmu, pozostając przy formule, że tomistami są filozofowie, „którzy reprezentowali klasyczny sposób rozumienia filozofii, jak też odwoływali się w swojej interpretacji rzeczywistości do pojęć stosowanych w tradycji arystotelesow-

sko-tomistycznej” (s. 10). Przy tak szerokiej formule do grona tomistów mogą trafić nawet ci, którzy wyraźnie odżegnywali się od związków z filozofią Tomasza z Akwinu. Sam podział szkół tomistycznych jest w opracowaniu przyjęty za autorami wcześniej piszącymi na ten temat. Są to: tomizm tradycyjny, którego reprezentatywnym przedstawicielem trafnie uczyniono Stanisława Adamczyka. Interesująco też Mikucki zanalizował i podważył pozorną „wierność” ujęć Adamczyka tekstom św. Tomasza, pokazując ich konotacje z empirycznymi naukami szczegółowymi (s. 19). W tym kontekście szkoda, że nie uwzględniono ciekawej polemiki Adamczyka z Krąpcem na temat egzystencjalnego charakteru filozofii Arystotelesa, która przekładała się na rozumienie istnienia w tomizmie i na postrzeganie roli Tomasza z Akwinu w dziejach egzystencjalnego ujęcia bytu. Polemika ta była jednym z ważnych etapów przechodzenia w Polsce od tomizmu tradycyjnego do tomizmu egzystencjalnego. Najszerzej w tej części książki omówiona jest orientacja lowańska (5, 5 strony), co sprawia wrażenie, że to ona dominowała w polskim powojennym tomizmie. W moim przekonaniu tak nie było: najbardziej znaczącym i oryginalnym był tomizm egzystencjalny, któremu w omawianym opracowaniu poświęcono znacznie mniej miejsca (3, 5 strony).

Interesującym i oryginalnym pomysłem ks. Mikuckiego było zbadanie odniesienia tomizmu w Polsce do różnych form poznania. W tej sprawie Autor nie odróżnił jednak w sposób dostatecznie wyraźny poznania „potocznego”, z którego korzysta filozofia w ujęciu zwolen-

ników tezy o jej autonomii, od poznania naukowego, z którego korzysta filozofia nieautonomiczna. Nie wystarczy bowiem powiedzieć, że chodzi „o wszelkie formy poznania, które odbiegają od refleksji ściśle naukowej” (s. 42), bo sam Autor uważa, że sprawa ich rozgraniczenia była czymś ważnym (s. 50).

Dużą część pierwszego rozdziału zajmuje kwestia stosunku filozofii do nauk empirycznych (s. 19 stron). Autor – jak już wspomniano – uważa to za najważniejszy problem w polskiej filozofii powojennej oraz – o czym także mówiono – omawia go z punktu widzenia jednej ze stron tej kontrowersji. Wskazuje na to chociażby częste odautorskie używanie wyrażenia „filozofia i nauka” (s. 54, 58), „filozofowie i uczeni” (s. 218), jakby sugerujące, że filozofia znajduje się poza zespołem nauk. Należy podkreślić, że takie – filozoficzne zorientowanie – opisu wspomnianej kontrowersji może być ciekawe, twórcze i inspirujące. Nie powinno się mu jednak nadawać pozorów bezstronności za pomocą tytułu, który sytuuje opracowanie z historii filozofii, która powinna być raczej bezstronna.

Jak już wspomniano, najciekawszy, najbardziej oryginalny i twórczy jest rozdział drugi omawianej książki. Więcej w nim też interesujących analiz i rozumowań. Dotyczy on relacji filozofii tomistycznej do nauk empirycznych. Zwolennicy autonomii filozofii z Krąpca i Kamińskiego na czele stali na stanowisku, że wspomniany związek jest wyłącznie akcydentalny, a filozofia jest osobną nauką, którą charakteryzuje jej własny przedmiot, metodologia i zespół celów poznawczych. Autor stara się wykazywać brak konsekwencji w ujęciu

tej sprawy przez Kamińskiego, a szczególnie przez Krąpca (s. 177-178, 185-186, 189-190, 197-198), który jednak czasem w swoich dziełach powołuje się na dość szerokie spektrum danych naukowych, jak np. na fizyczny opis materii, zawarty w książce pt. *Metafizyka*. Powstaje jednak pytanie: Czy sposób i zakres wykorzystania danych naukowych przez tych tomistów nie wyczerpuje znamion akcydentalnego wykorzystywania wyników nauk szczegółowych w dociekaniaх filozoficznych?

Jednym z najbardziej ciekawych tematów podjętych przez ks. Mikuckiego był problem selekcji wyników nauk empirycznych na potrzeby analiz filozoficznych. Wydaje się to o tyle ważne, o ile dotyczy nie tylko zwolenników istotnego związania filozofii z wynikami tych nauk, ale także tych filozofów, którzy wykorzystują je akcydentalnie. Słusznie Autor stawia kwestie adekwatności tego przekładu (s. 206-218). Nieostrą jednak wydaje się zasada selekcji tych danych. Ksiądz Mikucki przytacza opinię Kłósaka, który dzielił je na dwa odpowiednie typy: danych przydatnych dla kosmologa i nieprzydatnych. Podobnie Anna Lemańska sądziła, że filozof wykorzystuje tylko te dane, „które w istotny sposób dotyczą informacji o otaczającym nas świecie” (s. 206). Nasuwa się tu od razu szereg pytań: Kto ma decydować, które dane są istotne? O jakim „świecie” mówimy – makrokosmosie czy mikrobiologii? Zrozumiałe jest, że filozof wybiera sobie dane go interesujące, ale czy wtedy mamy prawo powiedzieć, że czyni je istotnym, a nie właśnie akcydentalnym elementem swojego opracowania. Czy zatem, aby konsekwentnie

realizować „heteronomiczną” wizję filozofii, nie należy korzystać z danych nauk empirycznych przedstawionych filozofowi do analizy przez kompetentnych badaczy w zestawie przez nich dokonanym i uporządkowanym? Zachodzi więc uzasadnione podejrzenie, że nawet w heteronomicznej koncepcji filozofii korzysta się z danych empirycznych w sposób akcydentalny, a nie istotowy.

Równie ciekawy jest problem przekładu danych nauk empirycznych, ich „transpozycji z poziomu poznania naukowego na filozoficzny” (s. 209). Wiadomo, że muszą one być jakoś zaaplikowane do rozważań właściwych filozofii. Kłóśak proponował swoistą metodykę ich opracowywania, którą nazwał „empiryczną fenomenologią naukową” (s. 207). Uważał także, że należy dokonać przekładu języka nauk empirycznych na potrzeby filozofii – dane te miały być wyrażone wyłącznie w terminologii logicznej i terminach „obserwacyjnych”, uważanych za elementarne (s. 208). Słusznie Mikucki przytacza krytykę tego pomysłu, dokonaną przez Lemańską i Józefa Turka. Na czym bowiem miałby polegać ów przekład? Jeśli na uproszczeniu czy spopularyzowaniu, to przecież zawsze ostatecznie byłoby to jakieś zniekształcenie wyjściowych danych, zwykle przecież bardzo precyzyjnych i dość skomplikowanych. Trafnie skwitował to Kamiński, mówiąc, że w takim wypadku owe dane nie będą różniły się od danych dostępnych w poznaniu potocznym. W tej sytuacji głosem rozsądku wydaje się propozycja Lemańskiej, aby filozof korzystał z danych nauk empirycznych w takiej postaci, w jakiej dostarczają je te nauki. Wynika z tego, że

filozof musi mieć jakieś kompetencje w zakresie tych nauk, po prostu musi się na nich znać. Gdy więc je pozna jako biolog, chemik, fizyk może je zinterpretować jako filozof. I o tym myślał Krąpiec, gdy pisał, że „wspomniane wyniki muszą przejść przez warsztat umysłu filozofa”, aby stać się daną filozoficzną (s. 210). Nie można więc zarzucić Krąpcowi, jak czyni to Mikucki, że chodzi tu o „jakąś bliżej niesprecyzowaną interpretację wyników nauki” (tamże).

Wydaje się, że podstawowym wnioskiem tych analiz może być teza, że wizje tomizmu: autonomiczna i heteronomiczna stanowią wizje wykluczające się. Jeśli tak jest, to nie ma sensu poszukiwanie u „autonomistów” wypowiedzi na temat ich stosunku do nauk szczegółowych (i tropienie w nich niekonsekwencji), gdyż u podstaw autonomicznej koncepcji filozofii leżą odmienne punkty wyjścia. Rola nauk szczegółowych w filozofii jest konsekwencją tych punktów wyjścia, podobnie jak konsekwencją punktów wyjścia koncepcji heteronomicznej jest rola, jaką nauki szczegółowe w niej odgrywają. Te różnice przekładają się na sposób uprawiania filozofii, co ks. Mikucki szczegółowo opisuje. Autonomiczne uprawianie filozofii przejawia się w tendencjach „unifikujących”, rozumianych jako przyjmowanie jedności filozofii, jej poszczególnych dyscyplin pod względem materialnym i formalnym. W ten sposób poszczególne działy filozofii są ze sobą „kompatybilne”. Heteronomiczna wizja filozofii prowadzi do jej „pluralizmu”, co rozumie się jako różnorodność przedmiotową i formalno-metodologiczną poszczególnych dyscyplin filozofii, ich łą-

czenie z różnorodnych elementów (filozofii klasycznej, nauk szczegółowych, metanauk, wiedzy interdyscyplinarnej).

Autor jednak nigdzie nie formułuje własnych wniosków. Rozdziały nie kończą się żadnymi podsumowaniami, a *Zakończenie*, w którym zapowiada postawienie „podsumowujących wniosków”, jest wyłącznie powtórzeniem za *Wstępem* omówienia zawartości pracy, a zmienia się tylko czas z przyszłego na przeszły, jak np. w zdaniach [1] (*Wstęp*, s. 12): „Tematem drugiego paragrafu jest idea heteromiczności filozofii tomistycznej, która zakłada niesamodzielność tej filozofii, jej zależność od nauk empirycznych konieczność filozofowania przy ich udziale. Poruszono tu dwa zagadnienia”; [2] (*Zakończenie*, s. 327): „Tematem drugiego paragrafu była idea heteromiczności filozofii tomistycznej, która miała się wyrażać w uprawianiu tej filozofii przy wykorzystaniu nauk empirycznych. Poruszono tu dwa zagadnienia”. Szkoda, że Autor nie tylko nie sformułował wniosków swoich badań, ale nawet nie przedstawił jasno swego stanowiska w omawianych kwestiach. To, że jest zwolennikiem heteromiczności filozofii tomistycznej, ze wszystkimi tego konsekwencjami, jak budowanie reflek-

sji filozoficznej opartej na wynikach nauk szczegółowych, rezygnacja z ambicji „wieczystości” filozofii klasycznej i jej maksymalizmu, czytelnik musi „wyczytać” ze sposobu narracji, „ustawienia” problematyki, aby preferowana wizja filozofii wydawała się trafniejsza, niekiedy nawet z użycia wartościujących epitetów, np. że jakieś stanowisko Krąpca jest „skrajne” (s. 81) lub że coś, co głoszą tomiści egzystencjalni, jest „bliskie wieloaspektowemu fundamentalizmowi” (s. 144).

Pomimo zgłoszonych uwag i pytań należałoby pozytywnie ocenić książkę Kazimierza Mikuckiego. Autor zgromadził i zaprezentował ogromny materiał historyczno-filozoficzny, udowodnił, że jest bardzo dobrym znawcą tomizmu polskiego po II wojnie światowej w jego głównych nurtach i licznych orientacjach. W książce jest kilka oryginalnych pomysłów interpretacyjnych, ciekawie porządkujących materiał (jak choćby określenie stosunku tomistów do „otoczenia filozoficznego”). Większość uwag krytycznych wynika z niezbyt udanej – moim zdaniem – organizacji materiału w recenzowanej książce i chyba zbyt szerokiego zakreszenia jej tematu w tytule.

Magdalena Płotka

*Filozofia jako praktyka.
Myśl krakowskiego praktycyzmu
w XV i XVI wieku*

Warszawa 2016

Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI wieku niewątpliwie legła u podstaw praktycznego zorientowania polskiej filozofii. Potrzeba nieustannego odnoszenia tez i teorii filozoficznych do praktyki życia duchownego, społecznego i politycznego stale towarzyszyła krakowskim mistrzom, a w konsekwencji doprowadziła do powstania odrębnego prądu w myśli polskiej, którego naczelnym postulat dotyczy podejmowania działań, aktywności, wysiłków.

Wydawnictwo UKSW - www.wydawnictwo.uksw.edu.pl

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania Politologii i Stosunków Międzynarodowych. Wielokrotnie wygłaszała wykłady i referaty w Londynie na zaproszenie PUNO, IPAK-u oraz PON UJ (Polskiego Ośrodka Naukowego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Londynie). Jest autorką wielu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007).

Karolina Ćwik – mgr, magister teologii, doktorantka w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW. Przygotowuje rozprawę doktorską na temat filozoficznego rozumienia *Verbum Incarnatum* w tekstach św. Tomasza z Akwinu. Laureatka Nagrody im. Prof. Mieczysława Gogacza za pracę magisterską pt. *Przyrodzona i nadprzyrodzona wizja szczęścia w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, która powstała pod kierunkiem ks. dra hab. T. Stępnia. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół metafizyki Akwinaty, relacji wiary i rozumu oraz etyki. Jest członkiem Stowarzyszenia Teologów Moralistów.

Kingsley C. Ekeocha – is a doctoral student of the John Paul II Catholic University of Lublin (KUL). He holds a bachelor's degree in philosophy and theology from the Pontifical Urban University Rome and a master's degree in philosophy from KUL. He is currently researching on realistic cognition with particular reference to the thoughts and works of Mieczysław A. Krąpiec.

Jacek Grzybowski – ks. dr hab., prof. UKSW. Adiunkt na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW i wykładowca na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Autor książek i artykułów naukowych z dziedziny filozofii polityki, filozofii kultury i historii filozofii. W swoich pracach podejmuje problematykę filozoficznych inspiracji i źródeł współczesnych zagadnień kulturowych i cywilizacyjnych. Ostatnio opublikował: *Byt, tożsamość, naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki* (Kęty 2012); *Mysł filozoficznie – myśl politycznie! Analiza i ocena historycznokulturowych rąj filozofii polityki* (redakcja, Warszawa 2013); *Cosmological and philosophical world of Dante Alighieri. The Divine Comedy as a medieval vision of the universe* (Frankfurt am Main 2015);

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką.

Richard Kalka – Ks. dr, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin (Paryż). Obronił rozprawę doktorską na temat statusu ontologicznego relacji międzyosobowych na Uniwersytecie Paryż IV Sorbona. Wykładał filozofię tomistyczną na Uniwersytecie Paryż XII (Creteil) w latach 1981-1985.

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).

Jakub Kośka – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Tytuł magistra uzyskał na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu. W 2013 r. skierowany na studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW w Warszawie. Obecnie doktorant w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Przygotowuje rozprawę,

w której analizuje dorobek prof. Wiktora Wąsika, ze szczególnym uwzględnieniem jego koncepcji historii filozofii polskiej, a także wpływu arystotelizmu na kształtowanie się polskiej myśli filozoficznej. Uczestniczy w konferencjach, publikował m.in. w „Ateneum Kapłańskim” i „Studiach Pelplińskich”.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., prof. Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych w Łodzi, absolwent ATK, doktor UW. Autor czterech książek o tematyce filozoficznej. Ostatnią była monografia *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo (Lublin 2013). Ponadto autor jednej książki historycznej, kilkudziesięciu artykułów naukowych, 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej, a także ponad 20 pomniejszych publikacji (hasła w Encyklopedii Katolickiej, Wielkiej Encyklopedii PWN, recenzje).

Mateusz Penczek – dr, absolwent psychologii i filozofii na Wydziale Filozoficznym UJ. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii uzyskał w 2010 r. na Wydziale Filozoficznym UJ na podstawie rozprawy „Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu”. Adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Ewa Agnieszka Pichola – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.

Jan Pociąg – inż., magister teologii. Obronił rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół

aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicji Świętej Jadwigi Królowej.

Michał Zembrzuski – dr, adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*.